

KÖNYVISMERTETÉS.

Br. Podmaniczky Pálné Vargha Ilona: Arany János és az Evangélium.
Kálvin-könyvtár, 9. sz. Budapest, 1934. K. 8-r. 47 l.

E füzet szerzője, aki már tett közzé Aranyról a Beöthy-Emlékkönyvben egy figyelemreméltó dolgozatot, célját abban jelöli meg, hogy Arany János személyiségét és költészetét az Evangélium világánál szeretné bemutatni. Hogy mily mélyen gyökerezik Aranynek egyénisége is, költészete is a bibliában, az meglehetősen benne él a köztudatban, s így a szerző mondanivalói általános érdeklődésre tarthatnak számot. S annál nagyobb figyelemmel kezdtük olvasni a füzetet, mert a szerző azt is jelzi, hogy nem azt akarja ismételni, amit Arany vallás-erkölcsi felfogásáról már több ízben elmondtak, nem is a kérdés adattárát akarja kiegészíteni néhány új-testamentomi vonatkozással, hanem arra a kérdésre keresi a feleletet, hogy «behatolt-e Arany legbensőbb lényébe a Szentírás veleje, az Isten megváltó kegyelméről szóló evangélium, — belépett-e öntudatosan befogadott életformáló hatalom gyanánt az életébe, hogy költészetében is mint ilyen nyilatkozthassék meg, a megfeszített és föltámadt Krisztus».

Kiindulópontúl idézi Aranynak saját nyilatkozatait a bibliához való viszonyára vonatkozólag. Ezek alapján megállapítja Arany vallásos hajlamát s ennek nyilatkozásait: a gondviselő Istenbe vetett hitét és bizodalját, alázatos belenyugvását Isten akaratába; kiemeli azt, hogy Arany nemcsak imádkozni szokott, hanem azt is érzi, hogy Isten különösebben bele-beleenyúl az életébe. Kifejti a továbbiak során, hogy a bibliának Arany kedélyére és jellemére tett hatása tekintetében legszembeötlőbb lelkiismeretének csodálatosan finom és érzékeny volta, rendkívüli kötelességtudása, párját ritkító puritánizmusa, mély erkölcsi érzéke, újra meg újra feltámadó pesszimizmusa az emberrel és az emberivel szemben s ezzel kapcsolatban a földi élet mulandó, semmis voltának alázatra intő mélységes érzése. Mint költő maga a megtestesült komoly és lelkiismeretes műgond, önmagának rendkívül szigorú kritikusa. Mindezek alapján joggal állapítja meg a szerző, hogy Arany egész erkölcsisége, egész etikuma a bibliában gyökerezik.

Szívesen követtük mindezek fejtegetésében a szerzőt. Ha nem is nyújtott sok újat, amit mondott, formásan és Arany egyéniségének tiszteletreméltó voltát éreztetve mondta el. S most egyszerre, mintha maga is érezné, hogy mondanivalójával meghökkent bennünket, maga is némi álmélkodással állapítja meg: «És mégis, mégis: ebben az emberi mértékkel mérve szinte

tökéletes, még hozzá: erkölcsi alapjaiban tagadhatatlanul a biblián nyugvó életben van mégis egy nagy fogyatkozás, az emberi élet egyetlen, pótolhatatlanul nagy fogyatkozása: *hiányzik belőle az Úr Jézus Krisztus*, vagy legalább is nem foglalja el benne azt a helyet, amelyre ő minden emberi életben igényt tart. Ezt még meglepőbben formulázza ezekben a szavakban: «Egy bibliai erkölcsiségű Aranynak a Krisztus szerzette váltság erejét nélkülöző élete mindenesetre a letragikusabb emberi életek egyike».

Álmélkodunk a szeretnének világosabban látni, szeretnének tisztába jönni ennek a tragikus hiánynak a mivoltával. Aranyt mi magas erkölcsi talapzaton álló, mélyen vallásos embernek ismertük meg, akinek ez a nagy érzése is egyéniségével teljes összhangban nyilatkozott: férfias komolysággal, hivalkodás és szemforgató kegyeskedés nélkül. Érzésünk szerint hívő lélek volt, vallásossága a kálvinista magyar vallásossága: becsületesen és munkásan leélt, istenfélő életnek nemes és világító érzése. Ehhez bizony nem illetlen az a kevés racionalizmus sem, amely iránt nagy ellenszenvvel van a szerző, élesen elítélve «a lelketlen racionalizmus fülledt légtöretét». Egyébként Arany egész korának vallásosságát is keveselli a szerző, bibliátlan kornak mondja, amely legjobb esetben is csak quietivumot látott a hitben.

Aminek a hiányát ő annyira kiemeli Aranyban, azt csak ilyenféle megállapításokban jelöli meg: «Arany életéből hiányzott a váltság ereje». «Az Úr Jézus nem léphetett bele az életébe, mint a föltámadás és az élet». Ezek bizony csak ködös általánosságok, s azok sem teszik világosabbá, amiket a szerző bizonyítékul felhoz. Arany lelkének vívódásait «megváltatlanságára» vinni vissza csöppet sem meggyőző. Ezeket igazán nem lehet Arany vallási életének fogyatékoságából magyarázni, hanem igenis művészi lelkiismeretességéből, nemes becsvágyából, mely folyton nyugtalanította, hogy képes lesz-e a fényes kezdethez méltó műveket alkotni. Nagyon komoly bizonyítékul azt az érvet sem vehetjük, amelyhez egyébként egypár álmélkodó hozzászólás is történt, hogy t. i. Arany számára az ördög sem személyes valóság s nem veszi komolyan létezését. Világos, hogy nem.

Most azután, hogy Arany életének nagy fogyatékoságát a szerző ekképen megállapította, következik a költő alakjainak ebből a szempontból történő bemutatása, ezzel az előlegezett ítélettel: «Amint ő maga nem ismeri a nagy föl szabadulást, Isten gyermekeinek a szabadságára, természetesen ugyanúgy nem ismerik képzeletének szülőit sem». Legbehatóbban Toldinak háromszori bűnbeesését és töredelmét elemzi, de természetesen a szerzőt ez kielégítetlenül hagyja: «Istenhez nem vitte közelebb Toldit az a sok testi-lelki viszontagság, amely átviharzott rajta. Hiszen az Úr Jézus nem lehetett számára úttá, igazsággá és életté.» Nem is lep meg ezek után, bármily dermesztően meglepőnek hangzik is, az az ítélet, hogy «a Toldi-trilógia a Krisztus nélküli vígasztalan emberi életnek igaz képe».

Végül annak a kérdésnek elemzésébe bocsátkozik a szerző: «*Mi lehet az oka Arany lelke tragikus megosztottságának*, kettősségének, hogy egyrészt tagadhatatlanul az Írás talaján áll, másrészt azon a Kősziklán, akin az egész Írás nyugszik, mégsem képes megvetni a lábát? Mindenekelőtt kifogásolja Aranyt az «félbemaradt hitéletét». A szülei ház bibliai nevelését szerinte megzavarta Arany klasszikus műveltsége, ezért élesen hibáztatja

is Aranyban a humanum felmagasztalását s a sztoikus felé hajló életfelfogást. «A biblia és a költészet világa — írja — már igen korán végzetesen összekeveredik lelkében». Vállaljuk a pogányság vádját s bátran merjük mondani: hála Istennek, hogy így történt! Így az az Isten, aki bölcebben intézi az emberi sorsokat, mint hadar emberi elképzelések, megajándékozott bennünket egy nagy költővel, míg a szerző elképzelése szerint talán Jézusnak lett volna többje egy kegyes báránnyal. Nem sajnálkozunk azon sem, hogy Arany nem lett részesévé Krisztus váltságának abban a formában és azzal az eredménnyel, amilyenben kívánatosnak tartotta volna ezt a szerző. Nem tudunk egyetérténi vele abban sem, hogy «eltévesztett megoldása az emberi élet nagy kérdéseinek» a szépnek az a kultusza, amely Arany életét áthatotta.

Írjuk le végül a szerző végső következtetését, bármily visszatetsző és kelletlen érzéssel megy ez még idézet formájában is: Arany azt, amit várt az élettől, «nem is kaphatta meg, mert bármilyen szerény igényű is látszólag ez a boldogság, mégis csak saját maga elgondolta és célul kitűzte boldogság: tulajdonképpen *bálványának, a költészetnek szolgálatába állított életét s így végeredményben szembehelyezkedés Istennek minden emberi élettel a maga dicsőségét célzó akaratával.* Ettől az egy javától — bálványától — nem tudott búcsút venni Arany. *Ezért nem lehetett az Úr Jézus tanítványa.*» Mivé kellett volna tehát lennie a szerző szerint ennek a bálványimádóvá züllött nagy tehetségnek? Ettől a kérdéstől sem ijed meg ő — felelete így hangzik: ha már mindenáron költő akart lenni Arany, talentumát «csak arra kellett volna fordítania, amire mennyei Urától kapta: az Ő számára kellett volna kamatoztatni: *tudatosan és kizárólagosan Isten dicsőségének a dalnokává kellett volna szegődnie.*»

Hogyan? — kérdezzük meghökkenve — hát nem az az Isten rendelte el Arany élethivatását, nem az ajándékozta meg a költészet gyönyörű adományával s nem az irányította sorsát, aki számára oly hevesen követeli a szerző Aranyt? Nem látunk tisztán. Előbb úgy gondoltuk, hogy a füzet tartalmának nagyobb része a teológusra tartozik, nem az irodalomtörténet-íróra s hogy a szerző összetévesztette a költő hivatását a prédikátoréval. De egyre jobban arról győződöttünk meg, hogy itt a vallásos érzésnek túlzásával, türelmetlen, vakbuzgó és képromboló nyilatkozásával állunk szemben, mely egészen idegen a magyar kálvinista lélektől, s nem is kívánatos, hogy gyökeret eresszen bele. A középkori aszkézisnek új lobogását kívánná ez a költőtől, csak a vallásra szűkítené a költészet tárgykörét, kizárva belőle a hazát, természetet, művészet szépségét és annyi más nemes érzés forrását. Nem akarunk bibliai idézeteket hozni fel a vallásos érzésnek effajta nyilatkozásaira vonatkozólag. Pedig akadna bőven.

A füzet önkéntelenül is Prohászka püspök híres Madách-tanulmányát és ennek lesújtó megállapításait idézi emlékezetünkbe. Olyan szempontok és követelések törtek be mindkét esetben a költészet terére, amelyek vakbuzgó egyoldalúságukban kiforgatnák igazi valójából s eltérítenék rendeltetésétől.

A szerző álláspontját nem tehetjük magunkévá, s úgy hisszük, családjából is hozhatnánk fel kiváló és tiszteletreméltó költő példákat, akik ellent-

mondanának neki felfogásukkal is, költői gyakorlatukkal is, akik vallások voltak, de bizonyára nem a szerző által hangoztatott értelemben. Nyugodjék bele a szerző Isten végzésébe. Ha igazán vallásos lélek, akkor el kell hinnie, hogy Isten adta azt a hivatást osztályrészeül Aranynek, amelyet ő oly nemesen, egész emberhez méltó odaadással teljesített. Arany élete nem az az élet, amellyel szemben jogosultak volnának az ilyen korrigáló elképzelések és követelések.

HAJDU ZOLTÁN.

Gheorghe Kristóf: Istoria limbii și literaturii maghiare. Traducere de Arpad Bitay. (Kristóf György: A magyar nyelv és irodalom története. Ford. Bitay Árpád.) Cluj-Kolozsvár, Minerva-kiadás, 1934. 239 l.

Kristóf György, a magyar nyelv és irodalom kolozsvári egyetemi tanára, már hosszabb idő óta foglalkozott azzal a gondolattal, hogy a művelt román közönség számára a magyar irodalomról tájékoztató kézikönyvet írjon. Szándékának megvalósulását jelenti az idézett terjedelmes és tartalmas mű — keletkezéséről és célkitűzéseiről szerző az előszóban tájékoztat. Megállapítja, hogy az 1918 előtti Romániában igen fogyatékos ismeretei vannak az érdeklődő közönségnek a magyar irodalomról; viszont a mai Erdély területén is egyre fogy azoknak a románoknak a száma, akik magyarul tudnak. Pedig ezek között ismételtelen megnyilvánult az az óhaj, hogy a magyar irodalommal legalább futólag megismerkedhessenek. Román nyelven aránylag kevés közlemény jelent meg a magyar irodalomról, az irodalmi értékű műfordítások száma is csekély. Ennek egyik leglényegesebb oka abban rejlik, hogy a Trianon előtti művelt románság amúgy is tudott magyarul — legalább is Erdélyben — a magyar irodalom jelesebb termékeit eredetiben olvasta, és így nem volt szükség, hogy a magyar irodalomról román nyelven jelenjék meg bővebb tájékoztató. Azóta a román-magyar kulturkapcsolatok kiépítésén főként Lăpedatu Sándor miniszter és kolozsvári egyetemi tanár fáradozik eredményesen. Az ő biztatására és támogatásával írta szerző román nyelvű Jókai-életrajzát, az ő buzgólkodására jelent meg 1928-ban egy műfordításgyűjtemény magyar nyelven — a jelen mű is ennek a megértő érdeklődésnek gyümölcse.

A munka keletkezésének itt vázolt történetéből természetesen következik célkitűzése és módszere: célja az, hogy a magyar nyelv és irodalom történeti fejlődését adott szűk keretek között világosan előadja. Így tehát nem feladata az, hogy akár rendszerben, akár felfogásban valami újat nyújtson.

Amit Kristóf György feladatául maga elé tűzött, annak teljes sikerrel megfelelt. Bevezetőül előadja a magyar nyelv keletkezésének ma már jól tisztázott történetét, majd rátér a magyar irodalom fejlődésének tárgyalására. A dolog természeténél fogva aránylag szűkre szabta a régi irodalom ismertetését nyilván, hogy annál nagyobb figyelmet szentelhessen a Vörösmartyval kezdődő új korszaknak; tekintélyes teret juttat a legújabb irodalomnak is. Fejtegetései mindenütt világosak, szakszerűek; s világosan bizonyítják, hogy szerző a legapróbb részletekig, kivált az értékelő és fejlődésrajzot adó szakaszokban, tökéletesen uralkodik anyagán. Különösen hangsúlyozottan ki kell

emelnünk szerző eléggé nem dícsérhető bölcs mérsékletét, mely visszatartotta attól, hogy az oly gyakori szeszélyes önállósági kísérlettel ingatag megtevesztés csalóka talajára vezesse a tapasztalatlan idegent. Kristóf György értékelése mindenütt a természetesen kialakult és megszilárdult irodalomtörténeti alapon áll. Az a román ember, aki ezt a könyvet elolvasta, teljesen világos képet kap a magyar irodalomról — egyben teljesen helyes képet a magyar irodalomtörténet mai állásfoglalásáról.

A fordítás nagy munkáját a magyar-román tudományos kapcsolatoknak egyik legkiválóbb művelője végezte: Bitay Árpád. Ez a fordítás is világosan bizonyítja, hogy Bitay a legfinomabb árnyalatig oly tökéletesen bírja a román nyelvet, ahogyan született román írók közül sem mindenik. Külön is ki kell emelnünk, hogy a nyelvi fordulatokban sikerrel adta vissza a stílusnak a régi irodalomra vonatkozó régies és az újabb irodalomra vonatkozó sokszor egészen modern kifejezéseit.

RAJKA LÁSZLÓ.

Veégh Sándor: *Petőfi a románoknál*. Csikszereda, szerző kiadása, 1934. 70 l.

Az értekezést egy általános fejezet vezeti be, mely röviden méltatja Petőfi világirodalmi jelentőségét. Az értekezés tulajdonképpen Petőfi románra fordított költeményeinek beható ismertetése. Szerzőtől elsőnek kimutatott Petőfi-fordítás Vulcanu József *Familia* c. folyóiratának 1872. évfolyamában található; innen kezdve napjainkig összesen 197 versfordítást mutat ki továbbá *A hóhér kötele* c. regény két fordítását és egy *Úti rajzot*. A legsikerültebb fordításokat losif O. István és Goga Oktávián készítették, mindketten a román irodalom elismert nevű híres költői. A többi fordító — számszerint 27 — többé-kevésbé jóindulatú műkedvelő, egy részük a magyar nyelvnek román nemzetiségű tanára; elismerésre méltó buzgalommal és jórészt alapos tárgyismerettel foglalkoztak Petőfi halhatatlan remekeinek áttételével, de nem volt kellő tehetségük arra, hogy a nagy feladattal eredményesen megküzdhettek volna.

A szerző mindezt bő tárgyismeret alapján, szemelvények kíséretében fejti ki. Emeli munkájának használhatóságát az, hogy a fontosabb román szövegek magyar fordítását is adta — így a magyar irodalomtörténetnek románul nem tudó bűvárai is haszonnal forgathatják Veégh Sándor könyvét. Dr. Kristóf György figyelmeztetett Moldován Gergely *Egy román szemle magyar irodalmi anyaga* című értekezésére (Akadémiai Értesítő, 1917. évf. 540-552. lap), melyben a szerző *Ungaria* című folyóiratának magyar vonatkozású részét ismerteti. Az ott közölt bibliografia nem egyezik meg mindenben Veégh Sándor gyűjtésével. Moldován Gergely szerint a folyóirat régebb évfolyamaiban megjelent Petőfi *A pusztában*, *Búcsu* és *A koldus sirja* c. költeményeinek fordítása is. Az *Ungaria* c. folyóiratnak volt új folyama is 1907 okt. 1-től, sőt 1908-ban és 1909-ben politikai napilapként jelent meg. Ebben a részben is jelentek meg Petőfi-fordítások, melyeket Veégh Sándor nem említ Ilyenek: *Te voltál egyetlen virágom*, *Fa lesznek, ha...*, *Talpra magyar!*, *A letartott...*, *Milyen lárma*. Ugyanitt három értekezés szól Petőfiről: *Petőfi külföldön*, *Petőfi diákéletéből* és *Legendák Petőfiről*

Sajátszerű, hogy Veégh Sándor értekezésének 5. fejezetében három lapon át tárgyalt *Loichifű V.* nevű műfordítóról, aki 1907-ben és 1908-ban bukaresti folyóiratokban közölt Petőfi-fordításokat, semmi életrajzi adatot sem említ. Még azt sem lehet megállapítani, hogy a fordító férfi-e, vagy nő? Ezt talán egy Iorga Miklóshoz intézett levéllel is el lehetett volna intézni, mint hogy a fordítások az ő folyóirataiban jelentek meg.

Az úttörő adatgyűjtés nehéz és hálálatlan munka. Veégh Sándor nagy szolgálatot tehet még a magyar tudományosságna, ha eddigi ismereteire támaszkodva felkutatja a román irodalomban elég tekintélyes számú magyar irodalmi fordításokat és átdolgozásokat.

RAJKA LÁSZLÓ.

A magyar gazdasági irodalom első századainak könyvészete (1505—1805). Összeállították: Dr. Dóczy Jenő, dr. Wellmann Imre, dr. Bakáts István. Budapest, Mezőgazdasági Múzeum könyvtára, 1934. N. 8-r. 354 l.

Kezdjük azzal, hogy nagyon örülünk ennek az értékes összeállításnak: szükség volt rá több szempontból — az *Előszó*ból értesülünk is a kiadás fontosságáról. A mi dolgunk most nem is lenne más, mint a szerzők kétségtelenül nagy szorgalmának és a gazdasági irodalomban való jártasságának dicsérete¹, azzal a megjegyzéssel, hogy az irodalomtörténész is haszonnal forgatja majd ezt a bibliográfiát, hiszen a gazdasági jelenségek nyomán járó társadalmi fejlődés őt is teljes mértékben érdekli. Azonban irtak a szerzők egy *Előszót* is s nem valami szerencsés ötlettel az irodalomtörténetírás felé címezték küldeményüket: a címzettnek fel kell szólalnia és «nem azonos» jellegével visszaküldeni az egészet a feladó címére.

Miről is van itt szó? Miután — nagyon helyesen — megokolják az összeállítás fontosságát és idézik Domanovszky Sándor meg Szekfű Gyula utolsó betűig helytálló nyilatkozatait, a következő szavakkal róják meg az irodalomtörténetet: «E bibliográfia azonban nemcsak a történetkutatásnak akar szolgálatára lenni, de lehetővé akarja tenni egy rendszeres gazdasági irodalomtörténet megírását, ami, hogy a mai napig hiányzik, az a magyar tudományosságna alig takarható szégyenfoltja. Irodalomtörténetírásunkba szinte belegyökerezett az a felfogás, hogy az irodalomtörténet tárgykörébe csak a költői művek tartoznak és a tudományos szakmunkák csak az esetben, ha a belső tartalommal egyesítik a forma, a stílus művészetét... Ez álláshoz való ragaszkodás közműveltségünk elsekélyesedésére vezetett. Akkor, midőn történetírásunk az apró tények halmozása helyett mindinkább az egyes korok szellemét, az eszmék fejlődését kutatja, irodalomtörténetünk önmagát tenné meddővé, ha továbbra is elzárkóznék a magyar tudományosság — s elsősorban a magyar gazdasági irodalom tanulmányától.»

Legyen szabad ezzel a véleménnyel szemben csupán néhány szempontra felhívni a figyelmet.

Az a ténymegállapítás, amelyet ez a vád magában foglal, a XIX. század irodalomtörténetírói gyakorlatára vonatkozólag valóban megáll. Hogy mulasz-

¹ A bibliográfia tág értelmezése szerint be kellett volna venni Apor Péter *Metamorphosisát* is!

tás volt-e, vagy épen bűn, azt most ne kutassuk, azonban kérdezzük: megvolt Magyarországon a múlt század végén, a jelen század elején annak a lehetősége, hogy valaki nem gazdasági irodalomtörténetet, de azt megelőzően gazdaságtörténetet adjon? Hiszen nem mi mondjuk, hanem maga a szakember, (Dékány István: *Gazdaság- és társadalomtörténet. A magyar történetírás új útjai*), hogy a «legújabb *Magyar történet* az első, mely a gazdasági és társadalmi kérdéseket *szervesen*, oknyomozólag kapcsolja be az egyetemes magyar fejlődés tárgyalásába.» Hogy eddig nem történt meg ez a bekapcsolódás, az talán az irodalomtörténet hibája? Furesza kívánság: írja meg az irodalomtörténet a gazdasági irodalomtörténetet, midőn maga a gazdaságtörténet mint tudományos diszciplína még nálunk jóformán ismeretlen volt, legföllebb mint a jogtörténet vagy a politikai történet anorganikus függeléke szerepelt!

De nemcsak a múlt, hanem a jelen és jövő irodalomtörténete sém vállalkozhatik erre a feladatra: bármennyire óhajtja is a szellemi-történeti háttérrel látni, ilyen speciális témát természetesen át kell engednie a társtudománynak. Gazdaságtörténeti ismeretek nélkül épügy tudománytalan vállalkozás megírni ennek az irodalomnak a fejlődését, mint — tegyük fel — az irodalomtörténetírást történetét megírni irodalomtörténeti tájékozottság nélkül! Az *Előszó* nagyon helyesen mondja, «hogy a komoly tudományosságnak alig nélkülözhető föltétele az illető tudományszak multjának, fejlődésének beható ismerete.» Miért kell tehát az irodalomtörténetet vádolni, mikor az «illető tudományszak» multjának megismerése nem más tudományágra tartozik elsősorban, hanem magára az «illető» tudományra, jelen esetben a gazdaságtörténetre. Íme, s ez gyakorlatilag önmagában is bizonyíték igazuk ellen: épen *ők*, a gazdaságtörténészek vállalkoztak (nagyon helyesen!) a gazdasági irodalom bibliográfiájának összeállítására.

Vagy — ezzel a logikával — az irodalomtudomány vállalkozzék a természettudományok, az orvostudomány s a jogtudomány magyarországi történetének megírására? Ugy-e ezt nem gondolják? Ugy-e avatatlan toll lenne az irodalomtörténészé a magyar orvosi irodalom fejlődésének vázolásában? Azután: miért tévesztik össze a szerzők a bibliografia feladatát az irodalomtörténet feladatával? Az irodalomtörténész legyen minden tudomány bibliografusa — mivel minden tudomány *írva* van? Igen, a gazdasági irodalom fejlődését előadó munkát meg kell előznie a gazdasági bibliografiának. A speciális gazdasági bibliografia összeállítása nyilván a gazdaságtörténet feladata, az irodalomtörténet erre jogosulatlan. A bibliografia nyomán megírandó mű — nagyon kívánjuk — készüljön el minél előbb a hivatott gazdaságtörténész tollából, s ne bizza a magyar szellem történetének egyik bizonyára nagyon érdekes fejezetét szakszemponthól avatatlan kézre.

HARASZTHY GYULA.

Dr. Belohorszky Ferenc: Bessenyei György. Különnyomat a Nyiregyházi evang. reálgimn. 1934. évi Értesítőjéből. 13 l.

Ez a tanulmány egy vidéki irodalmi kör közönsége előtt olvastatott fel: az alkalom szinte megszabja a megoldást, Bessenyei életpályájának szellemi állomásaival ismerttet meg: »missziójának« tudatára ébredésétől

»hazafias polgári« munkáján át pusztakovácsi magábaroskadásának »missziós hit«-éig. Ezek a fokozatok természetesen nem ismeretlenek, csak terminológiájukban hoznak újat. S ami legfeltűnőbbben bizonyítja a laikus közönség szemeltartását: többször kitér jelenlegi szomorú helyzetünkre is, amennyire témáját kapcsolatba tudja hozni vele. Azonban a kapcsolat — s ez csak a mi szempontunkból baj — retorikus, a dobogó, nem pedig a tudomány hangjára emlékeztet.

Egyet nem értünk: mi az az »erkölcsi erő«, amit Bessenyei a magyar földről Bécsbe visz? Ez a mítosz ismételtel felbukkan irodalmunkban, a nélkül, hogy ködéből kibontakoznék a valóság.

HARASZTHY GYULA.

Radnóti Miklós: Kaffka Margit művészi fejlődése. Szeged, Szegedi Fiatalok Művészeti Kollégiuma, 1934. 8-r. 104 l.

Dénes Tibor tanulmányának bírálataiban (IK. 1932.) rámutattam arra, hogy Kaffka Margit megértésének és értékelésének kulcsa az író nő lírájában rejlik. Ha prózai alkotásai mennyiségben és minőségben túlszárnyalják is verseit, ha az epikus Kaffka túlélte is a lírikust, egész munkásságát az alanyi önkifejezésnek központi élményéből kell megközelíteni és megmagyarázni.

Ezt a szempontot választotta vezérelvül Radnóti Miklós a Szegedi Tudományegyetem Irodalomtörténeti Intézetében készített dolgozatában. Ezért tanulmányának terjedelmesebb része Kaffka líráját elemzi, s novelláit és regényeit is csak mint lélektörténeti dokumentumokat tárgyalja. Módszere a stíluselemzés; a nyelvi kifejezés tényéből indul ki s hatol egyre mélyebbre, a belső formán és a műalkotás technikáján keresztül a költői szándék és lelkiség alaprétegéig. Radnóti ügyesen alkalmazza ezt a nehéz kutató eljárást, s bár mesterkélt és sokszor homályos stílusa megnehezíti a megértést, eredményei közt sok a finom megfigyelés és a helyes megállapítás; így elsősorban az, hogy Kaffka egész költészete «mindvégig nem szabadul kísérletező jellegétől.»

Radnóti tanulmánya csak ott válik vitathatóvá, ahol az elemzésről átér az összefoglalásra. Dolgozatának bevezetésében a századforduló irodalmi életét jellemzi — elmosódottan, kevésbé jellemzően. Befejező, Kaffka irodalomtörténeti helyét kijelölő megállapításai pedig a kellesténél szűkebbre vonják az író nő hatásának és életszerűségének határait.

Az ezek ellenére is értékes tanulmányt gondos könyvészet rekeszti be.

SOLT ANDOR.

Ember Ernő: A magyar népszínmű története. (Tóth Ede fellépésétől a XIX. század végéig.) Debrecen, szerző kiadása. 1934. 88 l.

A meglehetősen terjedelmes értekezés sok fölösleges résszel bővelkedik. A szerző a népszínműről szóló dolgozatok szokásos módján, címbeli meghatározásával ellentétben, kezdő fejezeteiben visszatekint a legrégebb nyomokig is. Hiábavaló munka ez, mert sem többet, sem újabbat nem tud mondani elődeinél. Általában az egész dolgozatot egy bizonyos fokú bőbeszédűség jellemzi; nem ártott volna, ha a szerző sok helyen tömörebbé veszi mon-

danivalóját — ez által a kissé széteső dolgozat egységesebb, összefüggőbb lett volna. Így a tárgyalás alig több, mint adatok halmaza — igaz, hogy Ember alapos és valóban dicséretes módon gyűjtötte össze az elődök hiányos munkáival szemben most már teljesnek mondható anyagát — de alig ad többet, mint a darabok tartalmi ismertetését, rövid jellemzését, esetlegesen mások kritikájának idézgetésével — sablonosan, úgy, ahogyan a szerző az előtte álló mintáknál látta: rosszul. Pedig érzi, hogy új szempontokra van szükség a népszínművek tárgyalásában, ezért helyenként megáll az időszak színi és szellemi állapotának lerögzítésére, azonban voltaképeni hatásukat, alakító befolyásukat a népszínművekre nem vizsgálja, tulajdonképeni tárgyalását elkülöníti magyarázatkódásaitól. Mégis összefoglalásában fölesillan a népszínműveknek épen a korszak tükrén keresztül adott helyes beállítására, de csak fölcspillan, elmélyíteni megállapításait nem tudja, mert előző fejezeteiben a szükséges alapvetést elmulasztotta. Így ez a dolgozat is, mint sok forrásmunkája, pusztá esztétizálásával szinte már megjelenésekor elévült, mert szintén nem ad teljes megoldást, de anyagának és ítéleteinek, egypár naivság leszámításával, megbízhatósága által a későbbi, kivált az irodalomszociológiai módszerrel készülő dolgozatoknak komoly hasznára lehet.

KENYERES IMRE.

Payr Sándor: Gárdonyi apja és a Ziegler-család Sopronban és Nemeskércen. Sopron, Székely és társa, 1934. 8-r. 47 l.

A hőbeszédű és sok alanyi megjegyzés terhét cipelő értekezés szellemében ugyan felekezel-védelmi mű, de tárgyánál fogva irodalomtörténeti szempontból is figyelmet érdemel. A szerző sok, eddig még felhasználatlan adatot közöl Gárdonyi szüleinek és nagyszüleinek életéből, s így regényírónk életrajzírói kutatásai során Payr dolgozatát is felhasználhatják. Azok a fejezetek, melyek Gárdonyinak a különböző felekezetekhez való viszonyával foglalkoznak, még bizonyára kiegészítésre és felülvizsgálásra szorulnak.

SOLT ANDOR.